

ВІДГУК

офіційного опонента

завідувача кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін
Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України,
доктора педагогічних наук, професора **КУЛЬЧИЦЬКОГО Віталія Йосиповича**
на дисертацію **ЯЦЕНКО Олени Юріївни**
на тему: **«Формування національно-патріотичних цінностей
у студентів засобами історичного краєзнавства»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність теми дослідження. Актуальність модернізації виховної парадигми вищої школи в умовах сучасних геополітичних викликів, глибинних соціокультурних трансформацій та посилення інформаційного протистояння набуває особливої значущості в контексті забезпечення сталого розвитку української держави. Сучасні суспільні реалії актуалізують необхідність переосмислення традиційних підходів до виховання студентської молоді, подолання їхньої формалізованості та декларативності, а також упровадження інноваційних, інтерактивних і цифрових технологій виховної діяльності, орієнтованих на формування активної громадянської позиції, національної ідентичності та ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти.

У цьому контексті особливого науково-педагогічного значення набуває потенціал історичного краєзнавства як ефективного засобу виховного впливу. Звернення до регіональної історії, локальної культури та мікроісторичних досліджень створює можливості для поглиблення особистісного сприйняття історичного досвіду, трансформації загальних патріотичних ідей у систему індивідуально значущих цінностей, формування відчуття причетності до історико-культурної спадщини рідного краю та усвідомлення тягlosti поколінь.

Водночас, незважаючи на вагомий виховний потенціал краєзнавчої діяльності, її можливості в освітньому просторі закладів вищої освіти використовуються недостатньо системно, що зумовлює необхідність її теоретичного обґрунтування та технологічного забезпечення. Наявність суперечності між значним потенціалом історичного краєзнавства як засобу виховання та фрагментарністю його реалізації у практиці вищої школи актуалізує потребу розроблення сучасного інструментарію його впровадження, зокрема із застосуванням цифрових ресурсів, інтерактивних методик, електронних глосаріїв, краєзнавчих квестів, пошуково-дослідницьких експедицій та інших форм організації освітньо-виховної діяльності.

Саме тому дисертаційне дослідження О. Ю. Яценко, спрямоване на розв'язання окреслених проблем, характеризується високою актуальністю, науковою перспективністю та практичною значущістю для розвитку сучасної системи виховання у закладах вищої освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України «Теоретико-методичні основи навчально-виховної роботи у природоохоронних та аграрних вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0115U003561). Тему дисертації затверджено вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 2 від 17.10.2022 р.).

Наукова новизна та теоретична цінність результатів дослідження. Представлена до захисту дисертація О. Ю. Яценко характеризується високим рівнем оригінальності наукових положень. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що авторкою отримано результати, які мають суттєву наукову новизну:

- Новаторський характер дослідження полягає в тому, що *вперше розроблено та обґрунтовано* методику формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства, засновану на цілісному поєднанні когнітивного, емоційного й діяльнісного компонентів, що забезпечує комплексний підхід до реалізації цього процесу.

- Цінним у науковому плані є *визначення системи педагогічних умов*, де акцент зміщено на цифровізацію локальної історії та використання цифрових технологій (QR-навігація пам'ятками, створення цифрових путівників, волонтерство на об'єктах спадщини). Такий підхід сприяє новому баченню виховного простору сучасного закладу вищої освіти.

- *Суттєвого удосконалення зазнав* діагностичний апарат дослідження. Доповнення критеріїв оцінювання показниками практичного вчинку дозволяє вимірювати не просто знання студентів, а їхній реальний ціннісний вибір.

- *Уточнення* поняття «національно-патріотичні цінності» та *подальший розвиток* теорії локальної історії як чинника громадянської відповідальності відкривають нові напрями для подальших педагогічних розвідок.

Загалом, наукова новизна дисертації є переконливою, логічно доведеною та повністю відображає особистий внесок здобувачки в педагогічну науку.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень. Достовірність отриманих результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю наукового пошуку, репрезентативністю вибірки учасників дослідження, комплексним застосуванням

взаємодоповнювальних методів, зокрема методів математичної статистики для обробки й інтерпретації емпіричних даних. Проведена експериментальна перевірка засвідчила результативність запропонованої авторкою моделі та визначених педагогічних умов її реалізації, що підтверджується позитивною динамікою рівнів сформованості патріотичних ідеалів і цінностей у здобувачів вищої освіти експериментальних груп.

Особистий внесок здобувачки. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, у якій представлено авторське бачення розв'язання актуального науково-педагогічного завдання – формування національно-патріотичних цінностей студентів. Усі наукові результати, висновки та методичні рекомендації, викладені в роботі, отримані авторкою особисто на основі аналізу теорії та власної дослідно-експериментальної діяльності. Особистий внесок здобувачки полягає в розробленні та апробації виховних технологій на засадах історичного краєзнавства. Результати дослідження успішно впроваджено в освітній та виховний процес Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Представлена до захисту робота О. Ю. Яценко має традиційну структуру, що включає анотацію, вступ, три розділи з відповідними списками використаних джерел, загальні висновки та додатки. Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки та містить 18 таблиць, 16 рисунків та 8 додатків.

Обґрунтовані у *вступі* мета, завдання та методологічний апарат дослідження послідовно розкриваються у змісті дисертації. Логіка побудови трьох розділів відображає завершений цикл науково-педагогічного пошуку: від концептуалізації виховного потенціалу локальної історії через проєктування інтерактивного простору закладу вищої освіти до перевірки результативності авторської методики.

Перший розділ «Теоретичні основи формування національно-патріотичних цінностей студентів» присвячено фундаментальному аналізу проблеми. Авторка ґрунтовно схарактеризувала стан дослідженості теми в науковій літературі, уточнила сутність і структуру ключового поняття «національно-патріотичні цінності», а також теоретично обґрунтувала виховну роль історичного краєзнавства.

Другий розділ «Методичні засади формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства» розкриває практико-орієнтований та компаративістський аспекти. Авторкою здійснено всебічний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду виховної роботи у закладах вищої освіти, а також виокремлено особливості формування ціннісної сфери молоді в умовах цифровізації та трансформації глобального медіапростору, що засвідчує актуальність проведеного дослідження.

Третій розділ «Результати експериментальної роботи» відображає дослідницько-верифікаційну складову праці. У ньому представлено діагностичний інструментарій,

детально описано процес впровадження авторської методики засобами історичного краєзнавства (експедиція, квест-гра, цифрові засоби) та здійснено якісний і кількісний аналіз результатів експерименту із застосуванням методів математичної статистики.

Загальні висновки є конкретними, містять глибокі теоретичні узагальнення та чітко відображають послідовне виконання всіх поставлених у вступі завдань праці. Окремо варто відзначити інформативність додатків, які містять розроблену авторкою програму пошуково-дослідницької експедиції «Жива історія мого краю», матеріали квест-гри на 4 локації та фрагменти електронного глосарія, що підтверджує високий рівень завершеності та практичну цінність праці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні та опублікованих працях. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих О. Ю. Яценко, підтверджується чіткою структурованістю та логічною побудовою наукового апарату дослідження, що охоплює визначення об'єкта, предмета, мети й завдань роботи. Запропонований авторкою концептуальний апарат відображає сутність і змістове наповнення базових категорій дослідження, зокрема понять «національно-патріотичні цінності», «краєзнавчий ресурс» та ін., забезпечуючи цілісне розуміння її наукового бачення шляхів розв'язання окресленої проблеми. Переконливість отриманих результатів зумовлена також обґрунтованим добром дослідницького інструментарію, зокрема розробленням програми пошуково-дослідницької експедиції, використанням інтерактивних квестів і цифрових засобів, а також визначенням ефективних способів аналізу та інтерпретації результатів. Достовірність і наукова виваженість висновків забезпечуються репрезентативністю джерельної бази дослідження та належною апробацією його основних положень у межах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати про належний рівень наукової підготовки авторки, її ґрунтовне опрацювання проблеми формування національно-патріотичних цінностей студентів засобами історичного краєзнавства. Представлений матеріал вирізняється логічністю, послідовністю та аргументованістю викладу, а застосування комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження дало змогу досягнути визначеної мети та реалізувати поставлені теоретичні й практичні завдання.

Вірогідність результатів дисертаційного дослідження підтверджується комплексним аналізом наукових джерел із психолого-педагогічної проблематики, урахуванням сучасних тенденцій розвитку освітньої практики закладів вищої освіти, проведенням експериментальної перевірки на основі репрезентативної вибірки здобувачів вищої освіти та коректним застосуванням методів математичної статистики, що дало змогу об'єктивно оцінити результативність розробленої методики, включно з її цифровими компонентами.

Головні результати дослідження пройшли належну експертну оцінку шляхом широкої апробації на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях і повною мірою відображені в одноосібних публікаціях авторки у провідних фахових виданнях. Зміст праці свідчить про високу наукову культуру здобувачки та творчий підхід до розв'язання актуальної педагогічної проблеми.

Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації. Основні положення дисертації викладено у 23 публікаціях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 4 статті в інших наукових виданнях, 15 тез наукових доповідей.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на: V International Scientific and Practical Conference (м. Вінниця, Україна – м. Відень, Австрія, 2023 р.); Міжнародній очно-дистанційній науково-практичній конференції «Трансформація системи міжнародних відносин в умовах 10 російсько-української війни» (м. Київ, Україна, 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу» (м. Київ, Україна, 2023 р.); V International Scientific and Practical Conference «Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique», (м. Вінниця, Україна, 2023 р.); V Міжнародній науково-теоретичній конференції (м. Амстердам, Нідерланди, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток лідерського потенціалу жінок в академічному середовищі: міжнародний досвід для потреб розбудови України» (м. Київ, Україна, 2024 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Роль молоді у розвитку АПК України» (м. Київ, Україна, 2024 р.); VIII CISP Conference «An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary» (м. Вінниця, Україна – м. Відень, Австрія 2024 р.); XVIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Неперервна освіта: актуальні дискурси» (м. Ужгород, Україна, 2024 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні 11 тенденції, можливості України та роль агропродовольчого сектора» (м. Київ, Україна, 2024 р.); VI Всеукраїнському відкритому науково-практичному онлайн-форумі «Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії» (м. Київ, Україна, 2024 р.); International conference «Education and science in the face of challenges and threats. The contribution of young scientists to sustainable development» (м. Київ, Україна, 2024 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Ресурсно-орієнтоване навчання в 3D: доступність, діалог, динаміка» (м. Полтава, Україна, 2025 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Роль молоді у розвитку АПК України» (м. Київ, Україна, 2025 р.);

Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна і міжкультурна комунікація у формуванні іміджу України: стратегії розвитку» (м. Київ, Україна, 2025 р.); науково-практичній конференції «Освіта в умовах трансформацій сучасного суспільства» (м. Дніпро, Україна, 2026 р.).

Дискусійні положення і зауваження до змісту дисертації. Попри загальне позитивне враження від дисертації, вважаємо за необхідне вказати на певні дискусійні моменти:

1. У першому розділі дисертації авторкою здійснено ґрунтовний аналіз теоретичних засад національно-патріотичного виховання студентської молоді засобами етнопедагогіки та краєзнавства. Водночас, на нашу думку, доцільно було б ширше висвітлити питання психологічного супроводу студентів під час проведення етнографічних і краєзнавчих досліджень, оскільки робота з історичною пам'яттю, свідченнями очевидців та локальною культурною спадщиною нерідко супроводжується значним емоційним навантаженням.

2. У другому розділі дисертації авторкою запропоновано комплекс сучасних цифрових засобів організації виховної роботи, зокрема використання QR-навігації, цифрових путівників та інтерактивних інформаційних ресурсів. Водночас робота виграла б від більш детального аналізу організаційних, технічних і матеріально-технічних умов, необхідних для впровадження таких цифрових рішень у практику діяльності закладів вищої освіти, що дозволило б повніше оцінити можливості їх масштабування.

3. Заслугує позитивної оцінки запропонована авторкою методика організації квест-гри як складника виховної системи. Водночас у третьому розділі доцільно було б більш детально представити систему оцінювання результатів діяльності студентів на кожній із чотирьох локацій, конкретизувавши критерії та показники, які забезпечують перехід від кількісних результатів виконання завдань до оцінювання якісних змін у сформованості виховних якостей.

4. Практичну цінність дослідження суттєво підсилюють розроблені авторкою навчально-методичні матеріали та електронний глосарій. Водночас оформлення додатків виграло б від більшої візуалізації структури та інтерфейсу створеного цифрового ресурсу, що сприяло б кращому сприйняттю його функціональних можливостей і полегшило б подальше використання в освітньому процесі.

5. У процесі вдосконалення діагностичного інструментарію авторка обґрунтовує введення критерію, пов'язаного зі здатністю студентів до практичного вчинку як результату національно-патріотичного виховання. Водночас результати експериментального дослідження свідчать, що об'єктивне оцінювання такого показника в межах одного академічного семестру є доволі складним. У зв'язку з цим доцільно було б детальніше

обґрунтувати методику довготривалого моніторингу реальної громадянської та суспільно корисної активності студентів поза межами аудиторної роботи.

Водночас висловлені зауваження та побажання мають переважно рекомендаційний і дискусійний характер, не знижують загальної високої оцінки дисертації, не впливають на достовірність одержаних результатів та не применшують її наукової й практичної цінності.

Загальний висновок. Дисертація Яценко Олени Юріївни на тему «Формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що вирізняється актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням. Основні результати роботи достатньо апробовані та повною мірою висвітлені у фахових наукових виданнях і матеріалах науково-практичних конференцій.

За актуальністю, рівнем наукового опрацювання проблеми, обґрунтованістю висновків і повнотою оприлюднення результатів дисертація відповідає встановленим вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Яценко Олена Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент завідувач кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України, доктор педагогічних наук, професор Віталій КУЛЬЧИЦЬКИЙ